

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

59-85

FRUE KIRKES SPIR

BETÆNKNING

AFGIVEN AF DET DEN 2. DECEMBER 1910

NEDSATTE UDVALG

7265(489) F.

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS BRØDRENE SALMONSEN A/S

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ A/S

1911

~~260~~

7265 (489) F.

7265 (489) F

FRUE KIRKES SPIR

BETÆNKNING

AFGIVEN AF DET DEN 2. DECEMBER 1910

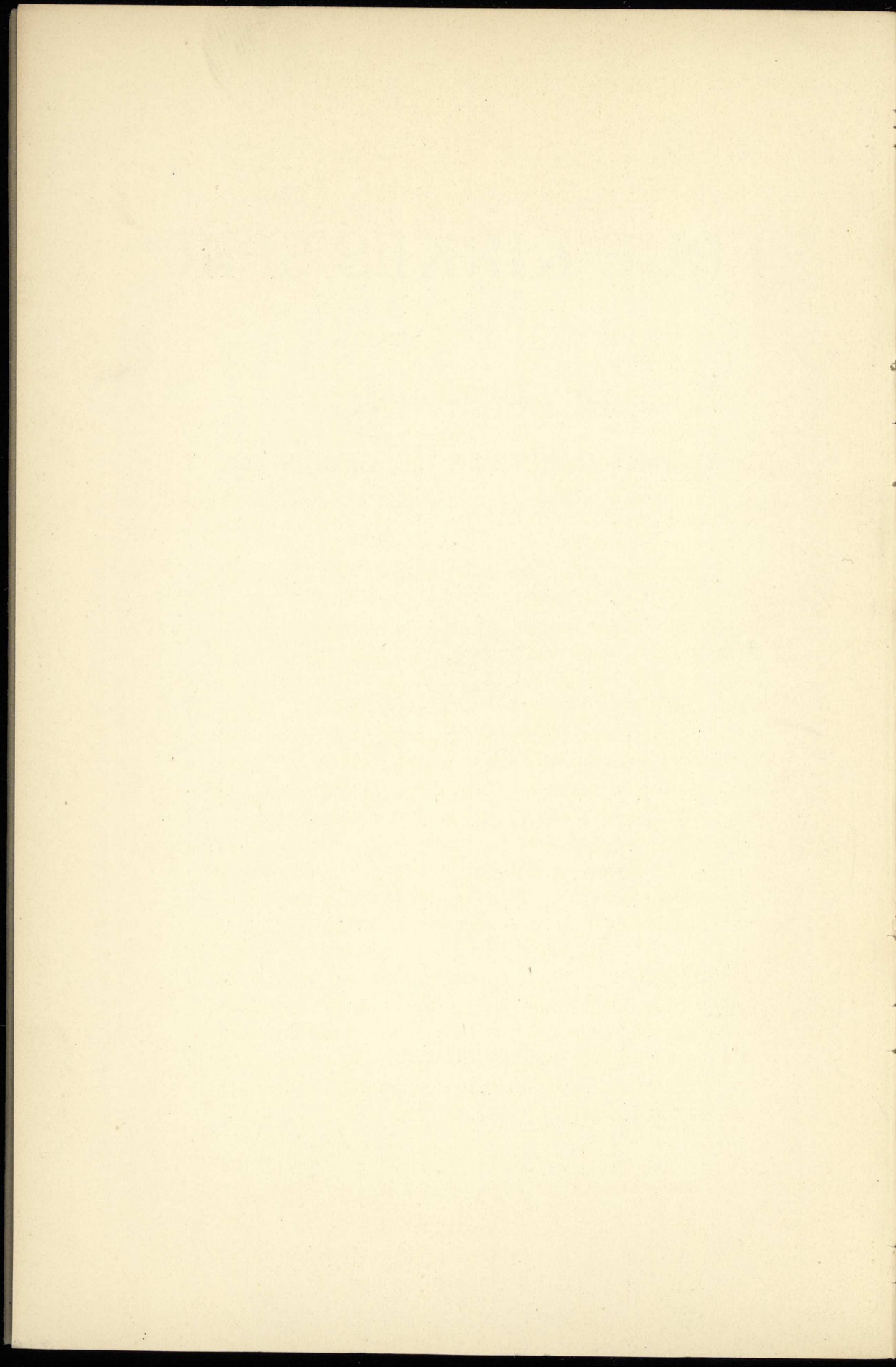
NEDSATTE UDVALG

KØBENHAVN

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ A/S

1911

Til

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

VED Skrivelse af 2. December f. A. anmodede Ministeriet undertegnede om at indtræde i et Udvalg til Drøftelse og Undersøgelse af det af Direktør, Dr. phil. Carl Jacobsen overfor Konsistorium som Patronat for Vor Frue Kirke her i Staden fremsatte Tilbud om at genoprejse Frue Kirkes Spir efter en forelagt, af Professor Amberg udarbejdet Tegning, hvorhos Ministeriet bemyndigede os til at tilkalde andre, med hvem vi maatte ønske at forhandle om Sagen, eller hvis sagkyndige Bistand maatte anses for ønskelig for Sagens fulde Oplysning. Med Ministeriets Skrivelse fulgte den hoslagt tilbagefølgende Skrivelse fra Konsistorium af 25. November f. A. med 4 Bilag. Senere har Udvalget dels fra Ministeriet dels ude fra modtaget forskellige Henvendelser angaaende den samme Sag, hvoriblandt navnlig forskellige Adresser for og imod Spirets Opførelse.

Efter en almindelig Drøftelse af Sagen paa Grundlag af de i Konsistoriums fornævnte Skrivelse af 25. November f. A. med Bilag fremførte Punkter anmodede Udvalget de to Arkitekter, der af Giveren vare udsete til eventuelt at forestaa Spirets Opførelse, nemlig Professor Amberg og Arkitekt C. Brummer, samt Murmester Fussing, der gennem sin mangeaarige Virksomhed som Vor Frue Kirkes borgerlige Værge har et særlig indgaaende Kendskab til Vor Frue Kirke som Bygningsværk, om at komme til Stede i Udvalget, hvad de beredvillig efterkom.

I dette Møde gjorde Professor Amberg Udvalget bekendt med sine Tegninger til Spiret og bemærkede bl. a., at Arbejderne med dets Opførelse sikkert ikke i nogen Maade vilde virke hindrende paa Kirkens Benyttelse. Han oplyste derhos, at han endnu ikke havde haft Lejlighed til at foretage en nærmere Undersøgelse af Murværket i Taarnet og Fundamenterne, men at han meget ønskede at faa Lejlighed til at anstille en saadan Undersøgelse, der, selv om han i øvrigt var overbevist om, at Taarnet fuldt ud var i Stand til at bære det paatænkte Spir, selvfølgelig var en nødvendig Forudsætning for, at man overhovedet kunde tænke paa at gaa i Gang med Arbejdet. Da derhos Murmester Fussing ytrede stærk Tvivl om, at Taarnet, som det nu staar, kunde bære Spiret, fandt man det nødvendigt i Betragtning af, at enhver videre Undersøgelse og Overvejelse af Sagen vilde være overflødig, hvis Murmester Fussings Antagelse var rigtig, straks at foranledige en Undersøgelse af Taarnet og dets Fundamenter iværksat, og man tilskrev derfor Ministeriet om, at der hos Kirkens Patronat maatte blive udvirket Tilladelse til Foretagelsen af en saadan Undersøgelse. Med Ministeriets Skrivelse af 20. Januar d. A. modtog man Meddelelse om, at den ønskede Undersøgelse kunde foretages paa nærmere angivne Vilkaar, og man overdrog derefter til Professor Nyrop og Murmester Fussing at lede Undersøgelsen i Forbindelse med Professor Amberg. Arbejderne hermed paabegyndtes i Slutningen af Januar Maaned og stod paa til medio April d. A., hvorefter man fra Professor Nyrop og Murmester Fussing modtog den hofølgende Skrivelse af 18. s. M., i hvilken der gøres nærmere Rede for Resultatet af Undersøgelsen.

Den 2. Maj d. A. samledes Udvalget derefter paany med Murmester Fussing og gennemgik Professor Nyrops og Murmester Fussings Erklæring, hvis Konklusion, som det vil ses, gaar ud paa, at det i Henhold til det ved Undersøgelserne fremkomne skønnes, at Taarnets Murværk maa betragtes som værende af en saadan Beskaffenhed, at det kan regnes for

fortrinligt Murværk, hvis Alder snarest maa siges at have forøget dets Styrke, og at det maa antages, at der ikke kan være nogen Betænkelighed ved at gaa ud fra, at Fundamentet fremdeles vil kunne gøre Fyldest under Forhold, som ikke komme til at afvige fra dem, der tidligere have bestaaet. Med Hensyn til Forstaaelsen af dette sidste Punkt bemærkede Murmester Fusing, at Meningen med denne Bemærkning, som han særlig havde foranlediget, var den, at hvis Forankringen af det paa-tænkte Spir sker paa væsentlig anden Maade end ved det i sin Tid nedskudte Spir, og navnlig paa en Maade, som fremkalder Paavirkninger nedad — hvad der synes at være Tanken i de fremlagte Tegninger — vil Taarnets Evne til at bære Spiret efter hans Formening svækkes paa en Maade, som nok kunde vække Betænkelighed ved Spirets Genrejsning paa Grund af den Svækkelse af Murværket i 5te Etage, der har fundet Sted ved Ombygningen i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Endvidere henledede han Opmærksomheden paa, at den i Raadhushallen udstillede Model af Spiret i væsentlig Grad afviger fra den Udvalget foreliggende Tegning, idet Spiret er gjort 10 Alen højere og Fløjstangen 10 Alen kortere. Som Følge heraf er Spiret imidlertid blevet sværere og stejlere, og dette vil bevirke, at Forankringen nede i Taarnet vil slide mere paa Murværket.

Undertegnede Nyrop tiltraadte den af Fusing forfattede Ordlyd i vor fælles Skrivelse af 18. April d. A. om, at Fundamentet skønnes fremdeles at ville kunne gøre Fyldest under Forhold, som ikke komme til at afvige fra dem, der tidligere have bestaaet. Jeg har hermed ment, at det kan bære et Spir som det gamle. Der er nu kun at afvente, om de egentlige Konstruktionstegninger og de dertil nødvendigt knyttede statiske Beregninger vil bekræfte vort Skøn eller ej. Fussions mundtlig fremsatte Betæneligheder, som udførligt ere gengivne her, forekomme mig overdrevne, saaledes at man let glemmer, at Fusing trods sin før Undersøgelsen udtalte stærke Tvivl om Taarnets Stabilitet efter de indgaaende Under-

søgelse udtaler, at Taarnets Murværk er fortrinligt. Naar han antager, at den ny Spirkonstruktion vil søge sit Fodfæste længere nede i Taarnet, og frygter, at den derved kommer til at slide mere paa Murværket, saa skal jeg intet skønne herom; men det forekommer mig, at en saadan Konstruktionsmaade i alle Tilfælde maa aflaste den 5te Etage og formindske Paa-virkningen paa dette Sted.

Murmester Fussing fremhævede fremdeles, at det vilde blive nødvendigt at nedtage Taarnuret under en eventuel Opførelse af Spiret, og at man derfor maatte være opmærksom paa, hvorledes Omkostningerne herved saavel som ved Urets Opbevaring og Genanbringelse skulde udredes, ligesom han endnu gjorde opmærksom paa, at det, hvis Spiret opføres, vil blive nødvendigt at ombygge Vægtergangen og foretage omfattende Restaureringsarbejder omkring Portene i Taarnets femte Etage, hvilket eventuelt vilde medføre, at hele Taarnet — eller i hvert Fald en Del af det — maa forsynes med nyt Puds. Man maatte altsaa være forberedt paa, at der ogsaa her vilde blive meget store Omkostninger at udrede. Han vilde derhos finde, at man, da det vilde blive nødvendigt at opføre meget store Stilladser til Opbringning af Materialier m. m., burde forlange af Spirets Arkitekter, at de gjorde nærmere Rede for, hvorledes disse Stilladser kunde opføres uden Gène for Kirkens Benyttelse og Færdselen paa Frue Plads. Udvalget skal med Hensyn hertil bemærke, at det Stillads, der bliver nødvendigt i Anledning af Murarbejdet ved Taarnets øverste Del, Spirets Rejsning og dets Dækning med Kobber, ganske vist vil faa en større Udstrækning end nødvendigt for selve Arbejdets Skyld. Foruden Afdækning og Beskyttelse af Forhallen med Gavlgruppen og de to Broncestatuer af Moses og David maa der nemlig ved Stilladsernes Bygning træffes Forholdsregler, der tillade Kirkens sædvanlige Brug til Gudstjenester m. v., ligesom Adgangen til Stilladserne og til Udførelsen af Arbejderne paa disse maa indrettes saaledes, at det ikke bliver nødvendigt for Arbejderne at faa Adgang til Kirken eller dennes Forhal.

Alt dette vil dog formentlig let kunne ordnes, ligesom Indgangene til Kirken ville kunne sikres saaledes, at der ingen Fare bliver for de Mennesker, som færdes der.

Hvad iøvrigt Spørgsmaalet om Taarnets Bæreevne angaar, vil Udvalget finde det nødvendigt, at dette Spørgsmaal gøres til Genstand for en statisk Undersøgelse ved sagkyndige, hvem det fornødne Materiale maatte forelægges af Spirets Arkitekt. Da imidlertid en saadan Undersøgelse vil være baade omstændelig og kostbar, har man ment, at den, ligesom den nærmere Redegørelse for Stilladset, burde udskydes, til det var endelig afgjort, om Gaven vilde blive modtaget. Man var enig om at foreslaa, at den nævnte Undersøgelse eventuelt overdrages til Professor i Bygningsstatik og Jernkonstruktioner ved den polytekniske Lærestalt Ostenfeld. Endvidere vil det være fornødent, at der føres sagkyndigt Tilsyn og Kontrol med Arbejderne ved Spirets Opførelse, og man foreslaar, at dette Tilsyn, der tillige ved forefaldende Lejligheder kunde forhandle med Giveren, henlægges til en Komité, hvortil et Medlem vælges af Giveren, et Medlem af Vor Frue Kirkes Inspektion og et Medlem af Konsistorium. Endvidere burde formentlig Ministeriet vælge en Formand for Komiteen.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvilken Sikkerhed der burde forlanges for Arbejdets Fuldførelse og de dertil nødvendige Pengemidlers Tilstedeværelse, fandt man, at der i Modsætning til, hvad der i sin Tid skete ved Opførelsen af Nikolaj Spir, jfr. den vedlagte Skrivelse fra Stadsarkitekten af 31. December f. A. med 3 Bilag, maatte stilles reel Sikkerhed, og at der, hvis Ministeriet besluttede sig til at meddele Samtykke til Spirets Opførelse, forinden det endelige Samtykke meddeltes, af Ministeriet maatte indhentes en Erklæring fra Giveren om, hvorledes han tænkte at ordne dette Forhold.

Med Hensyn til Udgifterne til Spirets Brandforsikring, Vedligeholdelse m. m., for hvilke der jo maa gøres Udvej paa anden Maade, hvis ikke Giveren gennem den Kapital, han

skænker til Formaalets Fremme, sikrer de fornødne Midler ogsaa hertil, har allerede Konsistorium overfor Giveren stærkt fremhævet, at Vor Frue Kirke er ganske blottet for Midler til at bestride de med det mægtige Spir følgende Udgifter til Vedligeholdelse m. v., saa at det er en nødvendig Forudsætning for Gavens Modtagelse, at det lykkes at formaa Stat eller Kommune til at paatage sig alle saadanne Udgifter. Undertegnede Damkier og Paulli maa tillige fremhæve, at det heller ikke vil være muligt at lægge disse Udgifter over paa den københavnske Kirkeligning. Selv om det maatte lykkes at opnaa en endelig Ordning af Ligningen af Kirkernes Udgifter til Vedligeholdelse og Drift under Eet over hele Staden — den nugældende Lov herom af 28. Februar 1908 gælder kun indtil den 31. Marts 1913 — ere de Midler, der indkomme ad denne Vej, i Forvejen saa stærkt beslaglagte, at det paa ingen Maade vil kunne lade sig gøre yderligere at bebyrde de gennem Ligningen indkommende Midler med disse betydelige Udgifter. Og skulde det Tilfælde indtræffe, at man ikke opnaaede en Fornyelse af den gældende midlertidige Lov, vilde Følgen heraf blive, at Udgifterne ved Spirets Vedligeholdelse maatte lignes alene paa Vor Frue Sogns Beboere, hvad vi vilde finde ganske urimeligt. Heller ikke kunne vi — og heri er undertegnede Mackeprang enig med de to fornævnte Medlemmer — anse det for at være berettiget, at henvende sig til Staten om Bidrag hertil. Det maatte derimod blive Kommunens Sag at udrede disse Udgifter, hvilket er saa meget mere naturligt, som Hovedtanken med Spirets Opførelse er at tilføre Hovedstaden en Forskønnelse eller — som det almindelig hedder — „at forskønne Byens Silhuet“.

Undertegnede Dybdal og Nyrop have ikke kunnet tiltræde denne Opfattelse. Da Spirets Bestemmelse er at gøre Kirken skønnere og anseeligere, mene vi, at Kirken bør bære de nævnte Udgifter, uden at vi iøvrigt finde Anledning til at komme ind paa Spørgsmaalet, hvorledes Udgifterne til Vedligeholdelsen af Landets monumentale Hovedkirker — her

Byen og udenfor denne — rettest bør afholdes, naar Kirkens egne Midler ikke ere tilstrækkelige hertil.

Til Oplysning om, hvad den aarlige Vedligeholdelse af Spiret og Fornyelse hvert 80. Aar af Kobbertækningen kan anslaaes til, har Udvalget indhentet de vedlagte Oplysninger om den Vedligeholdelsesprocent, man i Almindelighed regner med ved Kommunens Bygninger. I Henhold hertil vil den aarlige Udgift til Spirets Vedligeholdelse kunne sættes til 1,25 pCt. af den eventuelle Assurancesum for Spiret, foruden at den Kapital, der maatte kræves til at sikre Kobbertagets Fornyelse hvert 80. Aar, maa sættes til mindst $\frac{1}{22}$ af, hvad Omkostningerne ved Kobbertækningen fra første Færd andrage.

Angaaende Forholdet med Hensyn til Taarnets Rengøring og Tilsynet med det skal man henvise til det vedlagte Uddrag af Instruks for Ringeren ved Kirken. Den forøgede Udgift ved Rengøring af og Tilsynet med Spiret vil formentlig være saa ringe, at den uden Betænkelighed vil kunne paalægges Kirken. Hvis der indføres takstmæssig Betaling for Adgang til Spiret, bør denne komme Spiret og Kirken tilgode.

Efter saaledes at have udtalt os om, hvad der efter Udvalgets Mening bør bringes i Orden, forinden Gaven eventuelt modtages, skulle vi endnu fremsætte vor Anskuelse om det principielle Spørgsmaal angaaende, hvorvidt Gaven bør modtages.

Samtlige Udvalgets Medlemmer ere selvfølgelig i lige Grad enige i at paaskønne den Offervillighed, der har givet sig tilkende i det foreliggende Tilbud som ved saa mange tidligere Lejligheder, ligesom hele Udvalget ogsaa anerkender, at hvor en saadan Offervillighed viser sig, bør man fra den anden Side strække sig saa vidt som muligt for at imødekomme Giveren og vise sin Taknemlighed overfor ham.

Et Flertal indenfor Udvalget (Damkier, Mackeprang, Paulli) har dog ikke ment at kunne anbefale, at Gaven i nærværende Tilfælde modtages.

Til Motivering heraf maa det være os tilladt først at bringe i Erindring, at et ganske lignende Spørgsmaal for faa Aar siden har foreligget til Afgørelse indenfor Københavns Kommunalbestyrelse, nemlig Spørgsmaalet om Modtagelsen af den samme Givers Tilbud om Opførelsen af Spiret paa Nikolaj Taarn, idet der baade fra den Modtagelse, som dette Tilbud den Gang fik i Magistrat og Borgerrepræsentation, og fra den Behandling, det underkastedes i Borgerrepræsentationen, er Punkter at fremdrage, som efter vor Mening kunne være belærende for den Afgørelse, som nu vil være at træffe. Uagtet Tilbudet den Gang forelaa ved en anbefalende Skrivelse fra Kunstakademiet af 22. Januar 1907, indstilledes dets Modtagelse dog kun af et Flertal indenfor den samlede Magistrat af 5 Stemmer imod 4 i en Skrivelse af 5. Marts s. A. til Borgerrepræsentationen, hvor Sagen efter en første Behandling den 8. April s. A. henvistes til Udvalg. Først den 16. Marts 1908 forelaa dette Udvalgs Betænkning paany til Behandling i Borgerrepræsentationen. Udvalget havde delt sig i et Flertal (paa 4 Medlemmer), der indstillede Gavetilbudet til Modtagelse, og et Mindretal paa 3 Medlemmer, der udtalte sig imod Modtagelsen. Dette Mindretals Forslag om, at Kommunen med Tak for den tiltænkte Gave skulde afslaa at modtage den, forkastedes indenfor Borgerrepræsentationen med 18 Stemmer imod 17.

Allerede den stærke Deling af Stemmerne for og imod Nikolaj Spirs Opførelse, som forelaa saavel indenfor den samlede Magistrat som indenfor det nedsatte Udvalg og indenfor Borgerrepræsentationen selv, maner til Forsigtighed, naar der nu er Spørgsmaal om Modtagelsen af en ganske lignende Gave, og Betænelighederne vokse, naar man ser paa de Argumenter for og imod, som fremdroges under Sagens Behandling. Det vilde føre for vidt her paany at fremdrage alle disse Argumenter og prøve dem paa det Spørgsmaal, som nu foreligger til Afgørelse. Idet vi derfor i saa Henseende indskrænke os til at henvise til de trykte Forhandlinger, hvoraf et Eksemplar vedlægges, kunne vi dog ikke undlade udtrykkelig

at henlede Opmærksomheden paa et Par Udtalelser, som direkte berøre Spørgsmaalet om Frue Kirkes Taarn og Opførelsen af et Spir paa det.

„Det er“ — hedder det i Borgerrepræsentations-Udvalgets Mindretals Betænkning om Spiret paa Nikolaj Taarn (Nr. 33 Side 2405) — „Skønheden ved Spiret, det æstetiske Moment, „Forbedringen af Byens Silhuet“, der skal bære det frem. *Hvis Spiret ikke tog noget bort, som var værd at holde paa* (udhævet i Betænkningen), kunde de anførte Betragtninger have Gyldighed. Men endnu er det ikke fra nogen Side paa-
staaet, at Nikolaj Taarn, som det staar, virker uskønt i Byens Fysiognomi eller Silhuet. Sammen med de to andre kullede Taarne, Frue Kirkes Taarn og Rundetaarn, staar Nikolaj Taarn som noget af det mest karakteristiske for Københavns Udseende, og hver enkelt af dem har sin ejendommelige Historie, nøje knyttet til de Begivenheder, der i Tidens Løb har givet Byen dens Præg“.

Som direkte Svar paa denne Udtalelse af Mindretallet udtalte Flertallets Ordfører (senere afdøde Arkitekt Eugen Jørgensen) sig under Forhandlingerne i Salen saaledes (sammesteds Side 2413): „Dette kunde være meget sandt. Der kunde selvfølgelig aldrig være Tale om at forandre Frue Kirketaarn og Rundetaarn. At sætte Spir paa Rundetaarn vilde — det kunde enhver sige sig selv — være ganske absurd, og heller ikke paa Frue Kirketaarn, som det nu staar genopført efter Bombardementet, i Datidens klassicerende Stil, kan der anbringes Spir.“

Det var altsaa den Mening, som den daværende Ordfører for dem, der ønskede Spiret paa Nikolaj Taarn, hyldede, at paa Frue Kirketaarn *kan der ikke* anbringes Spir! Og det var med Tilbagevisningen af denne Tanke som umulig, at han søgte at afvæbne Mindretallets Frygt for, at man skulde fjerne „noget af det mest karakteristiske for Københavns Udseende“. Havde han kunnet ane, at der saa hurtigt efter skulde fremkomme et Tilbud om Opførelse af et Spir paa Frue Taarn,

havde hans Stilling til Sagen sikkert været en helt anden; i hvert Fald ser man, at han vilde have været en bestemt Modstander af et Spir paa Frue Kirketaarn.

Der er utvivlsomt dem, der ville mene, at man kan tilbagevise Modstanden imod Frue Spirs Opførelse ved at henvise til den Tilfredshed, der i alt Fald fra mange Sider nu er med Nikolaj Spir, idet man heri vil se et Vidnesbyrd om, at Modstanderne imod Spiret ikke have haft Ret i deres Modstand. Dette forekommer os dog ikke at have stort Værd som Argument for Frue Spirs Opførelse. Ganske bortset fra, at det paatænkte Frue Spir efter manges Mening rent æstetisk ikke kan maale sig med Nikolaj, staar jo for dennes Vedkommende endnu det gamle Taarn, som en Gang tidligere har baa-ret det samme Spir, og desuden er der jo ikke det mindste i Vejen for, at man samtidig med, at man glæder sig over det nyes Skønhed, kan beklage Tabet af det karakteristiske gamle, og navnlig vil denne Beklagelse kunne tænkes at ville vokse, hvis yderligere Tab i samme Retning skulde følge efter ved Fjernelsen af den karakteristiske Afslutning paa Frue Kirke-taarn, hvorfra Korset nu lyser vidt over Byen, og ved dets Afløsning med et barokt Spir, hvorefter vor By i Forvejen har flere og snart yderligere vil faa endnu ét, nemlig det mægtige Spir paa Christiansborg. Selv om det nye Spir — hvad der jo er Tanken — vilde komme til at overfløje alle disse, vilde det dog kun komme til at staa som et blandt flere, og et enkelt af disse — St. Petri smukke slanke Kirkespir — vilde endog utvivlsomt komme til at lide føleligt under Tryk- ket fra dets mægtige Nabo og ved fra sine Steder set at komme til at staa over Eet med denne. Og selv om der vel ogsaa vilde kunne gives det nye Spir et Kors som Afslutning, vilde dette dog paa Grund af den Højde, hvori det vilde blive anbragt, væsentlig kun komme til at virke som en Vejrhane, medens Korset paa Frue Taarn, som det nu er anbragt, frem-træder som en selvstændig Prydelse og med Rette kan siges at virke symbolsk over Landets og Byens Hovedkirke. Vi

kunne derfor ikke paa nogen Maade tillægge den megen Tale om, at Byens „Silhuet“ vilde vinde ved det nye Spirs Anbringelse, nogen Betydning. Hvad der vilde vindes paa den ene Led, vilde i hvert Fald tabes paa den anden, og vi driste os til at sige, at selv om det kun maatte være et Mindretal, der vilde beklage Tabet — og herpaa ere vi ingenlunde sikre, og i hvert Fald er undertegnede Paulli i Henhold til bestemte Udtalelser, som fra mange Sider ere fremførte for mig, medens jeg ingen Udtalelser har hørt i modsat Retning, forvisset om, at Tabet vilde føles af Størsteparten af selve Vor Frue Menighed — har dette Mindretal Krav paa, at der tages Hensyn til dets Følelser fremfor til Flertallets. Der er her en Pietetsfølelse, som vel fortjener at beskyttes.

Men i hvert Fald er der et Hensyn, som bør tages, og som ikke kan vurderes højt nok, nemlig til selve den Bygning, hvorpaa Spiret agtes anbragt, og — omend, vi indrømmer det, først i anden Række — til denne Bygnings Mester.

Naar vi skulle udtale os om denne Side af Sagen, veed vi ikke bedre end til en Begyndelse at henvise til den Skrivelse af 1. November 1910, hvori den kongelige Bygningsinspektør, Arkitekt Martin Borch, paa Anmodning fra Konsistorium udtaler sig om, hvorvidt han finder at burde tilraade Universitetet at modtage den tilbudte Gave. Det hedder i Begyndelsen af denne Skrivelse saaledes:

»Man staar her overfor et overmaade vanskeligt Spørgsmaal, idet der kan anføres mange og vægtige Grunde for ikke at modtage denne Gave, der ikke harmonerer med Kirkens Stil. Hvis Tilbudet var gaet ud paa at bekoste en Forskønnelse af Kirkens Ydre i Overensstemmelse med den af Bygmesteren anslaaede Stilretning, muligt med Videreførelse af dennes oprindelige Udkast til Taarnets Afslutning, vilde sikkert alle med Glæde have kunnet slutte sig til Sagen, og man vilde have været Giveren endnu mere taknemlig herfor end for det foreliggende storslaaede Tilbud. Men herom er der jo desværre ikke Tale. Man

staar overfor et enten-eller, et Spir eller ingen Ting. Trods det at Spiret i mine Øjne ikke er dadelfrit, idet dets Slankhed forekommer mig at overskride Skønhedsgrænsen og at gøre et noget hasarderet Indtryk (medens Spirhøjden for Nikolajs Vedkommende er $4\frac{1}{4} \times$ Taarnbredden og 1 Gang Taarnhøjden, er det tilsvarende Forhold for Frue Spir $6\frac{1}{8}$ og $1\frac{1}{2}$), er der dog ingen Tvivl om, at det vil virke overmaade pompøst i Byens Silhuet. Dette i Forening med den Betragtning, at Disharmonien mellem det rige Spir og Kirkens nøgne Façader vil være saa skrigende, at man før eller senere maa foretage en Udsmykning af Kirkens Ydre, har bevirket, at jeg trods mange Tvivl og Betæneligheder dog sluttelig er kommet til det Resultat, at man kan forsvare at modtage den tilbudte Gave.

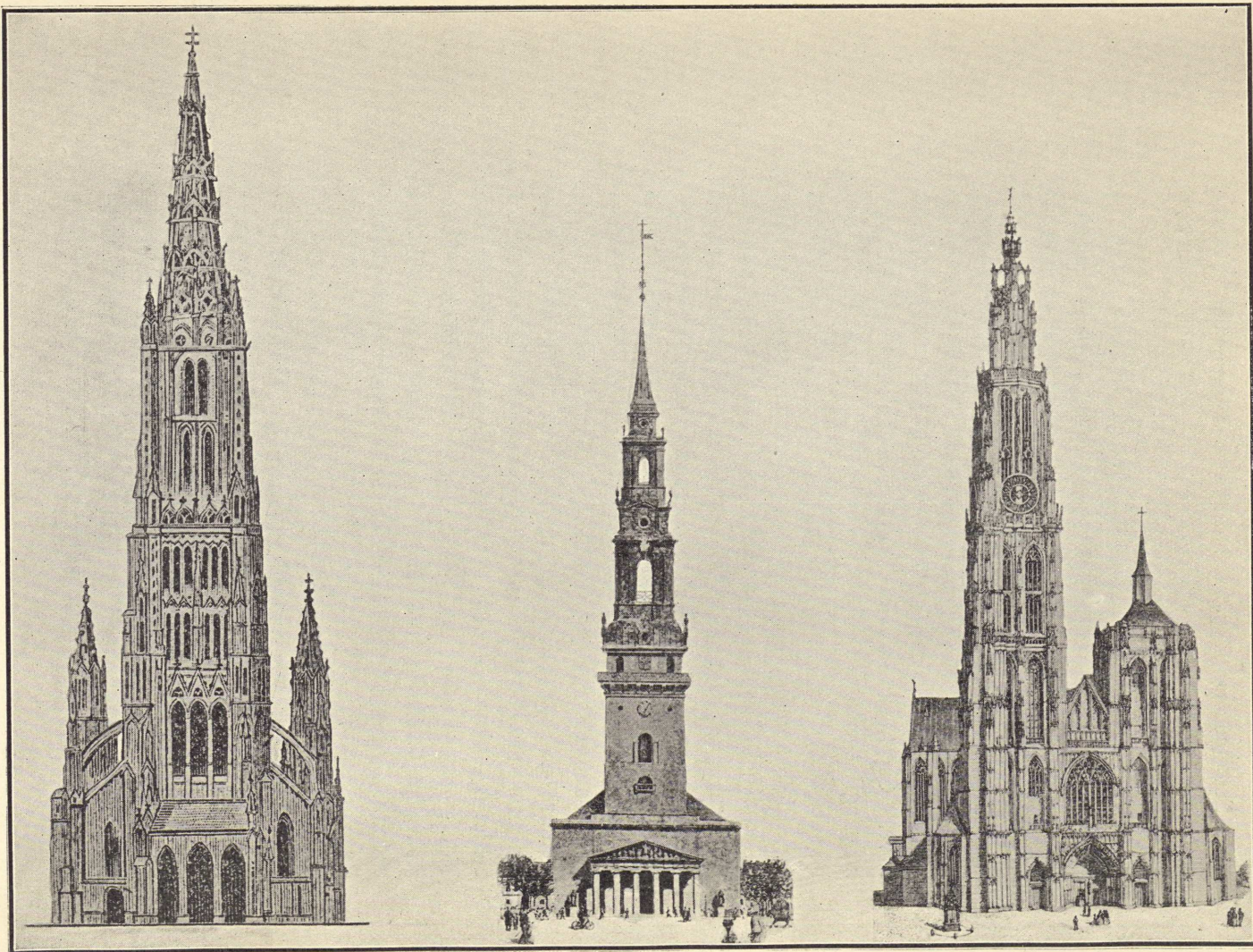
Kommer Spiret til Udførelse, maa man være klar over, at Stilretningen i dette maa blive bestemmende for Kirkens fremtidige Façadeudsmykning, og at der mellem denne og den græske Portal vil blive en uhjælpelig Disharmoni, men Byen vinder utvivlsomt en Skønhedsværdi af Rang ved Spirbygningen, og der er Grund til at haabe, at det her vil gaa som ved Nikolaj Spir, at man sluttelig vil betragte det opnaaede som en saa stor Vinding, at det gør de bragte Ofre berettigede.«

Altsaa: Bygningsinspektøren er spurgt om, hvorvidt han mener at burde *tilraade* at modtage Gavetilbuddet, men naar i sit Svar herpaa ikke længere end til at finde det *forsvarligt* at modtage det, medens han anfører mange og vægtige Grunde for ikke at modtage det. Kirkebygningen selv, mener Bygningsinspektøren, er der ingen Tvivl om vil lide ved Spirets Anbringelse, og kun „Byens Silhuet“ vil vinde derved, og Forsvaret for Spirets Anbringelse finder han kun i Forvisningen om, at man, hvis Spiret opføres, før eller senere *maa* — hvilket altsaa vil sige: vil se sig nødsaget til at — foretage en Udsmykning af Kirkens Ydre, en Udsmykning, som endda altid vil komme til at staa i „uhjælpelig Disharmoni“ med den græske Portal — og i Haabet om, at man „sluttelig“ vil forson sig med de bragte Ofre.

I Sandhed, som Forsvar for Spirets Anbringelse forekommer disse Argumenter os ringe nok, endsige da som Udtryk for at tilraade Gavens Modtagelse.

Hvad Byens Silhuet angaar, have vi allerede udtalt os foran og skulle her kun gentage, at netop den Variation i Billedet, som det nuværende Taarn af en forholdsvis dog ret betydelig Højde og med den ejendommelige Afslutning i det mægtige forgyldte Kors paa det irrede Tag giver, forekommer os at være langt mere karakterisk end Tilføjjelsen af et nyt barokt Spir til de mange, Hovedstaden har i Forvejen, vil blive. Og hvad de andre Forsvarsargumenter angaar, som Bygningsinspektøren anfører, hvem vil da borge for, at den Façadeudsmykning, som han herefter vilde finde nødvendig, nogensinde kommer til Udførelse, og hvem vil overhovedet finde en saadan Udsmykning forsvarlig, naar den kun kan ske paa Bekostning af Kirkens græske Portal, hvis stemningsfulde Skønhed dog sikkert erkendes af enhver? Og hvis Bygningsinspektørens Haab om, at man sluttelig — det er altsaa, naar Spiret er opført og Façadeudsmykningen har fundet Sted — vil forsone sig med de Ofre, som Spirets Anbringelse vil medføre, nu ikke gaar i Opfyldelse? Man vil da sikkert ikke gaa til Spirets Nedbrydelse og Anbringelse af Korset igen i Stedet for, hvorimod man med Rette vil kunne bebrejde vor Tid, at den er gaet for vidt i sin Iver for at forsyne Byen med „skønne Taarne“ — saa vidt, at vi endog ikke har undset os for at ødelægge et for sin Tid og for sin Mester karakteristisk Bygningsværk.

Hvor ødelæggende for Bygningen Spirets Anbringelse vil virke, vil ses af det vedlagte Fotografi (se efterstaaende Reproduktion, Side 16), paa hvilket Frue Kirke med det paa-tænkte Spir er anbragt i Midten med Ulms Domkirke paa den ene Side og Antwerpens Domkirke paa den anden Side (alle i samme Maalestok). Medens Taarn og Spir paa de to fremmede Domkirker udgøre en naturlig Enhed med selve Bygningerne og saa at sige vokse ud af disse, knuges Frue

Ulm Domkirke, 161 m

Vor Frue Kirke, 123,8 m

Antwerpen Domkirke 126,76 m

Kirkes Bygning af sit Spir og bliver til intet under Trykket af det. Ved Anbringelse af Spir paa den nuværende Frue Kirke vil der aldrig kunne tilvejebringes et saadant Helhedsindtryk, som de to andre her anførte Bygninger bibringe Beskueren, og i Stedet for at forøge Kirkebygningens Højhed og Anseelse vil Spiret tvertimod bidrage til at gøre den fattigere ved at betage den det karakteristiske, der nu er ved den, nemlig dens massive Enkelthed.

Det er ingenlunde vor Mening at ville bestride Berettigelsen af enhver ny Tilføjelse til en ældre Bygning, selv om den vilde komme i Strid med den ældre Bygnings Stil. For det første maa Nyttehensyn her kunne gøre sig gældende; men herom er der jo her aldeles ikke Tale. Ejheller nødvendigør Taarnets eller Kirkens nuværende Tilstand nogen Ombygning eller lignende, med hvilken Spirets Opførelse kunde sættes i naturlig Forbindelse. Som Bygningsinspektøren ogsaa siger i sin ovenfor citerede Skrivelse: „Kirken som saadan kan ikke have nogen Interesse af at faa Spiret anbragt.“ Men naar dette ikke er Tilfældet, men Opførelsen sker af andre Hensyn — som *in casu* for at pryde Byen — maa det dog i det mindste kræves, at der tages det Hensyn til Bygningen, at denne ikke samtidig lider derunder som Bygningsværk betragtet, hvad jo imidlertid i høj Grad vilde ske her. Og vi kende intet Tilfælde, hvor saaledes som her Tilbygningen tilhører en Stilart, der kunsthistorisk set er ældre end den Bygning, hvortil den knyttes. Thi det kan ikke noksom betones, at selv om Frue Kirkes Mure gemme Rester af den i 1807 ødelagte Kirke, er Kirken dog et selvstændigt Bygningsværk, der intet har med sin Forgænger at skaffe, saa vist som det ikke er Murstenene, der gør en Bygning til et Kunstværk. Det historiske Moment, der skulde tale for Spirets Genrejsning, kunne vi derfor saa lidt faa Øje for, at vi tvertimod maa mene, at der ved Spirets Rejsning paa det nuværende Taarn, der maa ses i Forbindelse med Kirkebygningen, som

den nu er, vil ske et Brud med den historiske Udvikling*), hvad enten Spiret opføres, som af Giveren tilbuddt, i fuld Overensstemmelse med Lerches gamle Spir eller med Ændringer, saaledes som Mindretallet antyder Muligheden af.

Som Frue Kirke nu staar, virker den i al sin Simpeltid som en helstøbt Bygning, som det vilde være urigtigt og pietetsløst at pynte paa enten ved Façadeudsmykning eller ved Anbringelse af Spir eller ved begge Dele, og sammen med Universitetet og Metropolitanskolen danner den et Gadebillede, som, trods sin noget tørre Nøgternhed, dog har vundet mange Hjerter. At ikke mindst den unge Slægt har Forstaaelsen heraf saa vel som af det Hensyn, der skyldes Kirkens Bygmester, derom vidner den Adresse imod Spirets Opførelse, som er indgivet til Ministeriet af en Del yngre Arkitekter, saa vel som den Udstilling af C. F. Hansens Arbejder, der i Vinter var arrangeret, se den vedlagte Redegørelse for denne Udstilling af Carl Petersen, ligesom der jo ogsaa fra andre, saa vel yngre som ældre, for en stor Del endog paa dette Omraade særlig sagkyndige Mænd er sket Henvendelser til Ministeriet i samme Retning eller er offentliggjort Artikler og Afhandlinger imod Spirets Opførelse, som vise, at det ingenlunde er alle kunstforstandige, der have sluttet sig til Tanken

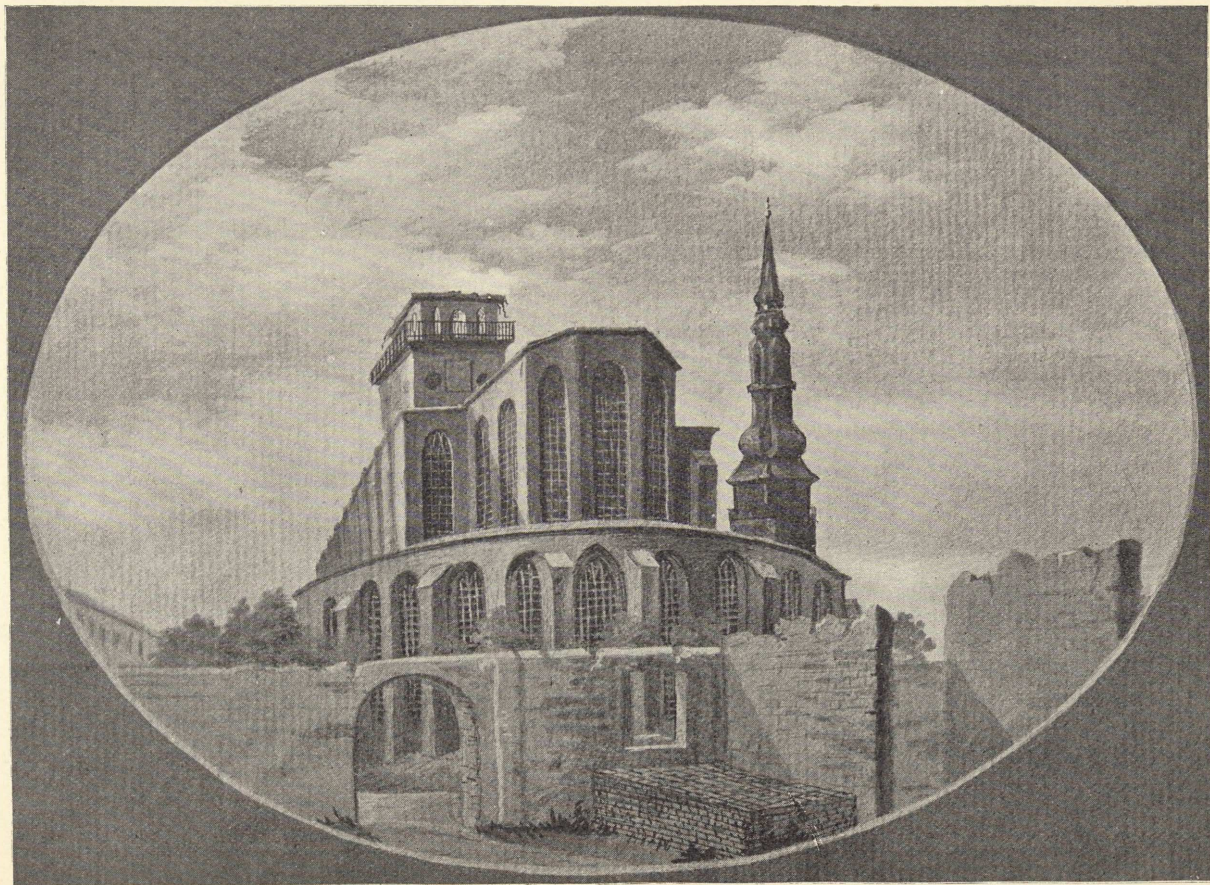
*) Til Oplysning om Bygningens Historie skal vi anføre følgende Enkeltheder:

Den af Bispen Peder Sunesøn i Aarene mellem 1191—1214 opførte Frue Kirke, hvis Mure i det hele stod indtil 1807, var antagelig taarnløs. Først under Kong Hans opførtes et Taarn og 1514 ff. rejstes et slankt gotisk Spir, der fornyedes 1559, atter restaureredes 1595, men maatte helt nedtages paa Grund af Brøstfældighed i 1606, hvorefter et nyt, ligeledes gotisk Spir genrejstes 1609—10. Ved Branden 1728 sank dette i Grus, og to Aar efter styrtede Taarnets Mure ned. Et nyt Taarn og Spir, der saa nogenlunde skulde have det gamles Form, approberedes 1731 (Levy Fig. 2), men styrtede sammen i 1733. Taarnet opførtes paany og fik nu det af Overceremonimester Lerche tegnede, meget høje Barokspir, der byggedes færdigt af Thurah. Ti Aar efter (1754) foreslog denne at gøre Spiret 22 Alen lavere, men op-

om Spirets Rejsning. Vi henlede i denne Henseende særlig Opmærksomheden paa det af Arkitekt Fred. L. Levy udgivne „Bidrag til Frue Kirkes Spirs Historie efter 1728“ med dets Redegørelse for dette Spirs Tilblivelse og Vanskæbne gennem Tiderne — Ulykken i 1807 var jo ikke den eneste, som ramte Frue Kirkes Spir —, og vedlægge en fra samme til Udvalget indsendt Skrivelse med Bilag, hvori han henleder Opmærksomheden paa et formentligt Misforhold imellem Frue Kirkes Taarns Grundflade og Spirets Højde. Vi tillægge Størsteparten af de i denne Retning fremkomne Udtalelser en saadan Vægt, at det — i Særdeleshed naar Hensyn tages til Bevægeligheden i Opfattelse og Vurdering af Kunsten — vilde forekomme os meget utilraadeligt i et Tilfælde som dette at give efter for en mulig Folkestemning, hvis Dybde og Varighed man dog ikke er i Stand til at maale. Vi vilde derfor finde det meget betænkeligt for Kirkestyrelsen over for Fremtiden at paatage sig det Ansvar, som vilde følge med, at Til-

naaede kun, at der kappedes 6 Alen af Fløjstangen, hvorefter Konsistoriet i 1760 meget mod sin Vilje af Regeringen blev tvunget til at overtage „den store og usædvanlig kostbare Machine“. En lille Menneskealder efter var dets Tilstand saa slet, at det maatte restaureres (1791—96), hvilket medførte en Udgift af ca. 70,000 Daler Cour., i Nutidsmønt svarende til ca. 220,000 Kr.

Den 5. September 1807 tændtes Spiret i Brand. Ved dets Fald knustes Hvælvingerne, men Ydermurene saavel af det meget høje, nærmest gotisk virkende, omend af Barokken prægede Højkirke som af de to Sideskibe blev staaende, saaledes som det bl. a. fremgaar af en samtidig, af Bredal udført, hoslagt i Fotografi medfølgende, Akvarel i Nationalmuseets Arkiv (se omstaaende Reproduktion). En Rekonstruktion havde saaledes vel været mulig, men dette laa ganske udenfor Tidsaanden, og den nye Kirke, der rejstes i Aarene 1811—29 af C. F. Hansen, blev ganske et Værk i Tidens Stil, Klassicismen. Væsentlig som Følge heraf fik den heller ikke den gamles stolte Rejsning. Medens Højkirkens Mure tidligere havde en Højde af 66 Fod, blev de nuværende Ydermure kun 51 Fod høje, og samtidig samledes alle tre Skibe under et Tag, der blev langt lavere end tilforn, medens den middelalderlige, senere til ydre Sideskibe omdannede Kapelkrans nedreves.

Frue Kirke efter Bombardementet 1807.

ladelse meddeltes til en Omformning af det Kunstværk, som Vor Frue Kirke er, i den af Giveren ønskede Retning.

Udvalgets *Mindretal* (Dybdal og Nyrop) maa tilraade, at den tilbudte Gave modtages.

Frue Taarn har, før det fik sin nuværende Skikkelse, langt tilbage i Tiden haft et højt Spir. Traditionen herom er bestandig levende i Befolkningen. Sorgen over den Skæbne, der ramte det sidste stolte Spir, er til endnu. Det er ikke værdiløse Følelser i Stadens Befolkning, om hvilke der her er Tale. Den Glæde, der saa almindeligt har givet sig tilkende over Udsigten til, at Stadens Hovedkirke kunde genvinde den Skønhed og Anseelighed, den havde i Aarhundreder, beror paa noget andet og mere end en Døgnstemning for at faa Byens Silhuet pyntet.

Vi er dog enige med Flertallet i, at selv et nok saa almindeligt og levende Ønske i Befolkningen om at faa Spiret rejst paany ikke vilde kunne imødekommes, naar Kirken som Helhed vilde tabe derved. Som det vil være Ministeriet bekendt, er det imidlertid — navnlig ogsaa blandt kunstforstandige — en almindelig Opfattelse, at Kirken afgjort vil vinde ved Spirets Genrejsning. Vi dele denne Opfattelse. Vi respektere tilfulde den fine Omsorg for ikke at gaa bestaaende Værdier for nær, der præger det negative Standpunkt i denne Sag, men vi tror, at den stærke Forkærlighed, som Folk i Almindelighed uvilkaarlig nærer for Kirken med det gamle Frue Taarn — det spirprydede Taarn — er rigtig, og at den rette Vurdering af de Momenter, der her bør være de afgørende, vil føre til det samme Resultat.

At Vor Frue Menighed har Kirken kær i dens nuværende Skikkelse, er let forstaaeligt. Mangfoldige af dem, der ønsker Spiret, dele disse Følelser, dels fordi Kirken, ogsaa som den nu staar, har et stateligt, kunstpræget Ydre, dels og vel navnlig paa Grund af de Minder, der baade for Menighedens Medlemmer i snævrere Forstand og andre knytte sig til den. Men følger det heraf, at Kirken ikke maa røres? Den er et

monumentalt Bygningsværk, Stadens Hovedkirke, der forhaabentlig i lange Tider skal benyttes af det ene Slægtled efter det andet. Det kan da næppe være afgørende for Spørgsmaalet om, hvorvidt Ændringer af Bygningen ere tilladelige eller ikke, om de ønskes af et Flertal indenfor den nuværende Menighed.

Naar Flertallet udtaler, *at det ingenlunde er dets Mening at ville bestride Berettigelsen af enhver ny Tilføjelse til en ældre Bygning, selv om den vilde komme i Strid med den ældre Bygnings Stil*, er dette os en Tilfredsstillelse.

Heller ikke vi have kunnet finde noget almindeligt Princip, hvorefter et Bygningsværk under alle Omstændigheder skulde være ukrænkeligt, og vi gaa ud fra, at Flertallet ligesom vi misbilliger den af den kgl. Bygningsinspektør forudsatte barokke Udsmykning af Kirkens Ydre som en Nødvendighed for at bringe Harmoni mellem Spir og Kirke. Alle maa jo her standse ved den nuværende skønne Søjleforhal, som ikke kan gøres om til Barok og derfor gør Tanken om at give Kirkebygningen et barokt Ydre til en Umulighed.

Til alle Tider har man til bedste for en Bygnings Formaal tilladt sig efter Evne og Lejlighed at gøre Tilbygninger til Nytte og til Pryd, hver Tid efter sin Trang. Men det mærkelige er, at saadanne Tilføjelser hver for sig bærende sin Tids Stilpræg, ofte gaa op i en skøn og stemningsfuld Helhed. Der skimtes derigennem Regler, der er højere end Trangen til kunstig Stilrenhed. Hvad der bærer Præg af — med samme Formaal for Øje — at være gjort med Dygtighed og for Alvor, har deri et aandeligt Slægtskab, som ofte kan give Harmoni til den ydre Form.

Saaledes tro vi, det vilde ske i dette Tilfælde, hvor man ikke vil sætte Spir paa Kirken i Ringeagt eller Ligegyldighed for Hansens Værk, men for yderligere at pryde Byens Hovedkirke i Pagt med Bygningens Formaal. Man vil øge Kirkens Herlighed ved at fremstille det Spir, der i saa mange Sind stadigt staar omgivet med en Glorie trods de Hundrede svundne

Aar, og dette Spir bør pryde Kirken, uden at Bygningens Ydre iøvrigt ændres. Vi ere her i største Modstrid med Bygningsinspektørens, som det synes af Flertallet knæsatte Udtalelse: „Kirken som saadan kan ikke have nogen Interesse af at faa Spiret anbragt.“

Vi betragte det tværtimod som en Sag af største Betydning for Kirken og dens Gærning.

Arkitekt Fr. L. Levys „Bidrag til Frue Kirkes Spirs Historie“ og hans øvrige Arkivstudier herom giver ikke noget nyt af væsentlig Betydning for Afgørelsen af det foreliggende Spørgsmaal om et nyt Spir, men de ere værdifulde, fordi de bekræfte den almindelige Mening om, at dette Spirs Konstruktion, saaledes som den ydre Form ogsaa lader formode, var mangelfuld, og fordi de mane til Omtanke ved Overvejelserne angaaende et nyt Spir. Hvad Konstruktionen af Spiret angaar, da raader man nu til Dags over flere Muligheder for en solid Konstruktion end i fordums Dage, og ligesom det vilde være urigtigt at gentage det gamle Spirs Konstruktion, vil det være Uret ikke indenfor visse Grænser at give Bygmesteren frie Hænder for Formens Vedkommende, saaledes at det gamle Spir dog i sin Hovedinddeling blev Grundlag for det ny. Man vilde derved efter vor Mening respektere Traditionen ved at det gamle Spir i det væsentlige gentoges, mens man tillige gav det Spillerum, som er nødvendigt for, at Spiret — der, om alt gaar vel, dog ogsaa kommer til at tilhøre vor Tid — ikke skal blive en sjælløs Kopi med de samme Fejl, som klæbede ved det gamle Spir.

Nogle yngre Arkitekter have indgivet en Adresse mod Spirets Opførelse til Ministeriet. De har et aabent Øje for Hansens store Sider som Bygmester, men de synes at betragte Spørgsmaalet alene fra et rent kunstnerisk Synspunkt og se ganske bort fra Bygningens Formaal. Og det er betegnende, at flere af dem i deres kunstneriske Iver endog ønske Korset borttaget fra Taarnets Tag og saaledes selv ville krænke Kunstværkets Urørlighed.

Flertallet omtaler ogsaa senere afdøde Borgerrepræsentant Arkitekt Eugen Jørgensens Stilling til Spørgsmaalet om et Spir paa Frue Kirke, idet han i Sagen om Nikolaj Spir har strejft Frue- og Rundetaarn, og ment, at disse 2 Taarne i Modsætning til Nikolaj ikke kunde tænkes prydede med Spir. Vi kan ikke finde Grunde derfor, som have afgørende Betydning for Frue Taarns Vedkommende. Det af Flertallet fremlagte Billede af Frue Kirke, stillet op mellem Ulms og Antwerpens vældige Domkirker, byggede af Sten til øverste Taarnspids, virker overraskende. Frue Kirke tager sig unægtelig ikke ud til sin Fordel. Heldigvis er Naboskabet jo i Virkeligheden fjærnt; det vilde heller ikke klæde Frue Kirke i sin nuværende Skikkelse.

Efter de Forslag i Tegning af Arkitekterne Professor Amberg og Brummer, som have været forelagte, og gennem den i Raadhushallen udstillede Model forekommer det os indlysende, at Forholdet mellem Taarn og Spir bliver smukt og harmonisk, og at den ændrede og løftede Vægtergangs Afstand fra Spires Underkant er særlig vel afvejet. Baade fra den perspektiviske Tegning, hvor Spir, Taarn og Forhal ses omtrent fra Hjørnet af St. Pederstræde, og fra Modellen viser det sig efter vor Mening, at disse Bygningsdele til Trods for Tidsforskellen danne en værdig og smuk Helhed.

Om selve Kirkebygningen gælder det efter vor Mening, at den ved det Sammenspil, der kommer mellem dens Langside og det spirprydede Taarn, faar et mærkeligt Liv over sig, som den nu mangler, uden derved at miste sin alvorlige Værdighed.

Alt i alt ere vi overtydede om, at Kirken vil vinde betydeligt ved at blive prydet med det nævnte Spir.

I Henhold til foranstaaende tillader Udvalgets *Flertal* sig *principalt* at indstille:

at Ministeriet med Tak for den tiltænkte Gave afslaar at modtage den.

Subsidiært — saafremt Ministeriet skulde beslutte sig til at modtage Gaven — indstiller Flertallet:

- at* Tilladelsen til Spirets Opførelse ikke meddeles, førend der er fuld Sikkerhed for Dækning af Udgifterne ved dets Brandforsikring, Vedligeholdelse m. m. i Fremtiden,
- at* der, forinden der skrives til Arbejdets Udførelse, foreligger fuldt betryggende og tilstrækkelig reel Sikkerhed for de nødvendige Pengemidlers Tilstedeværelse hertil,
- at* der ligeledes forud træffes Bestemmelse om, hvorledes Omkostningerne ved Taarnurets Nedtagelse, Opbevaring og Genanbringelse saa vel som Omkostningerne ved Vægtergangens Ombygning og ved de nødvendige Restaureringsarbejder omkring Portene i 5te Etage samt ved Taarnets Forsyning — helt eller delvis — med ny Puds skulle udredes,
- at* Tegninger, Beskrivelse og Overslag indsendes til Ministeriets Approbation, og at denne ikke meddeles, førend der ere underkastede den fornødne Bedømmelse i kunstnerisk og teknisk Henseende i Forbindelse med en statisk Undersøgelse ved sagkyndige,
- at* man i Anledning af de af Murmester Fussing fremhævede Betæneligheder ved Murværket i 5te Etage særlig har sin Opmærksomhed rettet paa dette Punkt ved fornævnte Undersøgelser og Beregninger,
- at* der samtidig med foranstaaende ogsaa indsendes de fornødne Planer til Stilladsernes Anbringelse, og at disse Planer ligeledes gøres til Genstand for sagkyndig Prøvelse, samt
- at* der af Ministeriet nedsættes en Komité til at føre sagkyndigt Tilsyn og Kontrol med Arbejderne ved Spirets Opførelse og til ved forefaldende Lejligheder at forhandle med Giveren.

Udvalgets *Mindretal* maa — idet vi angaaende de Punkter vedrørende Forudsætninger og Vilkaar for Spirets Opførelse,

for hvis Vedkommende vi nære Meninge, der afvige fra Fler-
tallets, skulle henvisse til Betænkningen — paa det varmeste
anbefale,

at den smukke og velmente Gave modages.

København, den 21. Juni 1911.

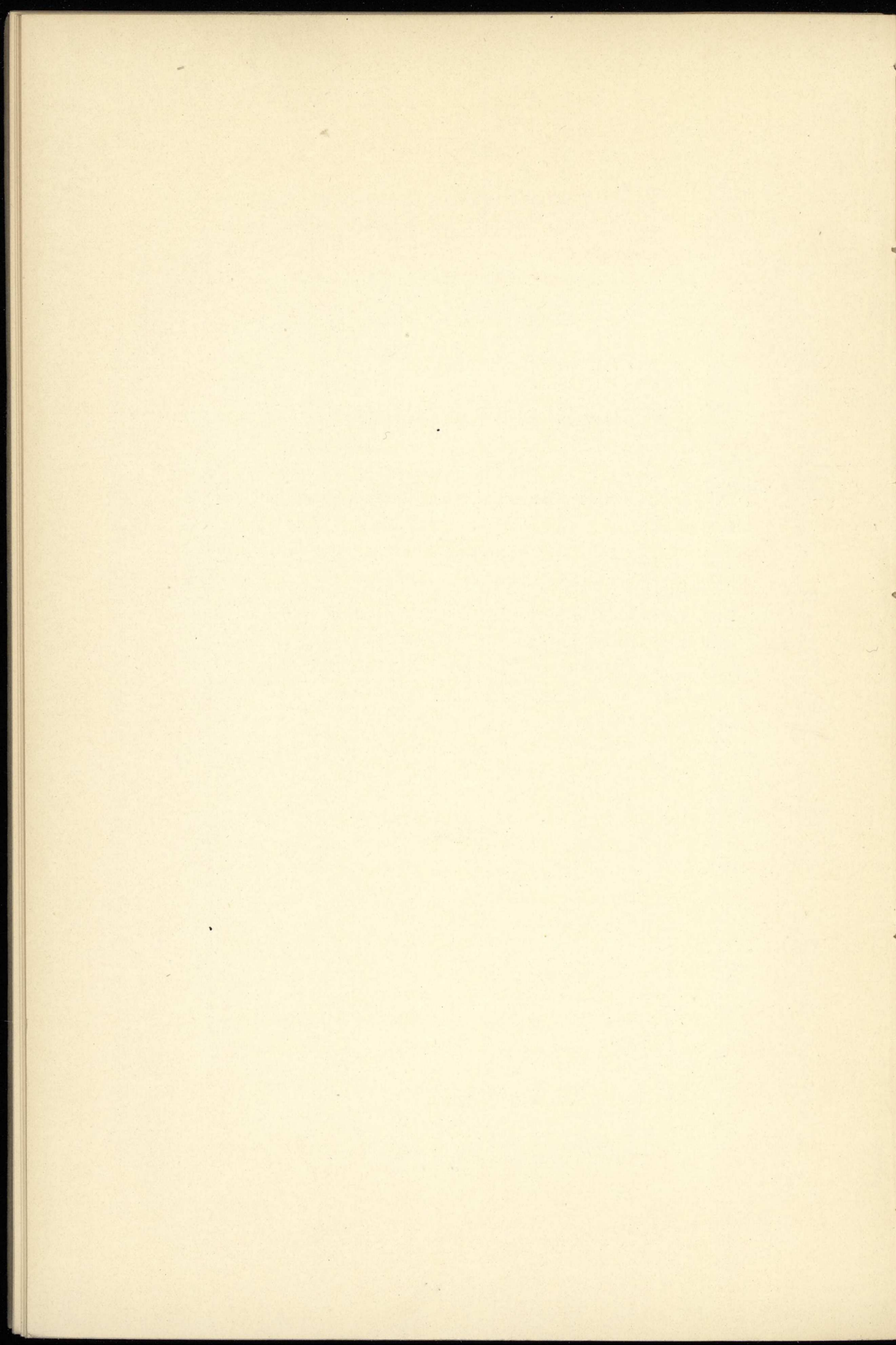
Oskar Damkier. Th. Dybdal. M. Mackeprang.

M. Nyrop. J. Pulli.

BILAG TIL BETÆNKNINGEN

Af de i Udvalgets Betænkning paaberaabte Bilag gengives her følgende:

1. Ministeriets Skrivelse til Udvalgets Formand af 2. December 1910.
 - 2—6. Konsistoriums Skrivelse af 25. November 1910 med 4 Bilag.
 7. Professor Nyrops og Murmester Fussings Beretning angaaende Undersøgelsen af Frue Kirkes Taarn.
 8. Professor Nyrops Skrivelse angaaende Omkostningerne ved Vedligeholdelsen af et eventuelt Spir paa Frue Kirke.
-

MINISTERIET FOR
KIRKE- OG UNDERVISNINGSVÆSENET.

Kjøbenhavn, den 2. December 1910.

Som det vil være Hr. Departementschefen bekendt, har Direktør, Dr. phil. Carl Jacobsen gennem Konsistorium som Patronat for Vor Frue Kirke her i Staden fremsat Tilbud om at ville skænke et Spir til denne Kirke efter Tegning af Professor Amberg, og Konsistorium har derefter anholdt om Ministeriets Bemyndigelse til at modtage denne Gave. I den Skrivelse, hvori Konsistorium anholder om denne Bemyndigelse, har det imidlertid, tildels støttet paa samtidig fremsendte Erklæringer over Sagen fra Kirkens Inspektion og fra dens Arkitekt, kongelig Bygningsinspektør Martin Borch, fremhævet en Række Enkeltheder af teknisk og økonomisk Natur, som maa ordnes, forinden Planen kan sættes i Værk. Ved Siden heraf er der gennem Pressen og ad anden Vej fremsat forskellige Betænkeligheder ved, at dette Arbejde overhovedet bringes til Udførelse. Under disse Omstændigheder har Ministeriet anset det for nødvendigt, forinden det træffer Afgørelse i den her omhandlede Sag, at søge Dr. Jacobsens Plan gjort til Genstand for en alsidig sagkyndig Drøftelse og Undersøgelse i et Udvalg, bestaaende af:

- 1 Medlem, valgt af det kongelige Akademi for de skønne Kunster,
- 1 Medlem, valgt af Københavns Magistrat,
Sognepræsten ved Vor Frue Kirke, Stiftsprovst Paulli,
Direktøren for Nationalmuseets 2den Afdeling, Dr. phil. Mackeprang — samt
- Hr. Departementschefen som Formand.

Udvalget vil derhos være bemyndiget til at tilkalde andre, med hvem det maatte ønske at forhandle om Sagen, eller hvis sagkyndige Bistand maatte anses for ønskelig for Sagens fulde Oplysning.

I Henhold hertil skal Ministeriet anmode Hr. Departementschefen om at ville indtræde i dette Udvalg.

Konsistoriums Skrivelse med 4 Bilag vedlægges.

Jacob Appel.

H. Ploug.

Hr. Departementschef Damkier,
Kmd. af Dbg., Dbm.

2

KONSISTORIUM

Kjøbenhavn, den 25. November 1910.

I Oktober Maaned henvendte Direktør Dr. phil. Carl Jacobsen sig til Konsistorium gennem et Medlem af dette med en Meddelelse om, at han paa Carlsbergdagen (10. November), samtidig med at han indviede Nikolaj Spir, agtede at „skænke Frue Kirke Spir“, og at han forud maatte ønske at faa at vide, om Konsistorium var villigt til at modtage denne Gave.

I Konsistoriums Møde den 7. November vedtoges det, efter at Konsistorium havde indhentet hosfølgende Erklæringer over Sagen fra Bygningsinspektør, Arkitekt Martin Borch og Inspektionen for Vor Frue Kirke, ved en Deputation at overbringe Direktør Jacobsen følgende mundtlige Svar:

«Højtærede Hr. Dr. Carl Jacobsen!

Vi kommer til Dem for at meddele, at Konsistorium i sit Møde idag har besluttet først og fremmest at udtale for Dem sin Anerkendelse af den levende Interesse, De nærer for Kjøbenhavn, og af den Offervillighed, hvormed De paa ny fremsætter Tilbud om et storartet Byggeforetagende.

Med overvejende Flertal har Konsistorium derefter vedtaget for sit Vedkommende at modtage Deres Tilbud om at genøpføre Vor Frue Kirkes tidligere Spir.

Det er en Selvfølge, at der er mange Enkeltheder af teknisk og økonomisk Natur, som maa ordnes gennem nærmere Forhandlinger, førend Deres Plan kan sættes i Værk. Herpaa skal man dog ikke i Øjeblikket komme ind; men paa et enkelt Punkt maa Konsistorium allerede nu gøre opmærksom: Da Vor Frue Kirke er ganske blottet for Midler til at bestride de med det mægtige Spir følgende Udgifter til Vedligeholdelse m. v., saa er det en nødvendig

Forudsætning for Gavens Modtagelse, at det lykkes Universitetet at formaa Stat eller Kommune til at paatage sig alle saadanne Udgifter.

Vi har ment umiddelbart efter Konsistoriemødets Afholdelse at burde bringe Dem denne Meddelelse«.

Direktør Jacobsen tilstillede derefter Konsistorium vedlagte Skrivelse af 10. November med Følgeskrivelse af s. D. til Universitetets Rektor, som ligeledes vedlægges.

Idet man herved forelægger Sagen for det høje Ministerium, tillader man sig at indstille, at Universitetet som Kirkens Patron bemyndiges til at modtage Gaven paa følgende nærmere Vilkaar:

Der maa formentlig, før Arbejdet paabegyndes, skaffes fuld Sikkerhed for, at det ogsaa føres til Ende. Det nuværende Taarns Bæreevne maa derfor nøje prøves; alle Planer og Overslag til Spirets Opførelse maa forelægges Universitetet til Prøvelse ved dets sagkyndige, og under Opførelsen maa Universitetet have Ret til at lade tilse hele Arbejdet og kontrollere, at de approberede Planer nøje følges, saavel som at Arbejdet paa alle Punkter bliver af størst mulig Soliditet. Selve Byggearbejdet maa, som Kirkeinspektionen med Rette kræver, ordnes saaledes, at det ikke i nogen Henseende bliver til Hinder for Kirkens Benyttelse. Endelig maa der sikres Universitetet, at de til Værkets Fuldendelse nødvendige Pengemidler er til Stede.

Endvidere maa Konsistorium være ganske enig med Kirkeinspektionen i, at Vor Frue Kirke med sine nuværende Indtægter ikke kan bære de med Spirets Vedligeholdelse forbundne Byrder, og det maa da, som ogsaa i Konsistoriums foreløbige mundtlige Svar til Direktør Jacobsen stærkt fremhævet, være en nødvendig Forudsætning for Gavens Modtagelse, at der sikres Kirken Dækning for disse Udgifter. Disse vil efter Bygningsinspektørens Erklæring omfatte dels Udgifterne til den aarlige Vedligeholdelse, herunder Assurancepræmie, Tilsyn med Lynledninger, Rengøring og det stadige

Haandværkseftersyn af Spires Forankringer og Skruebolte, dels Udgiften til den fuldstændige Fornyelse af Spires Kobbertag, der kan antages at maatte fornyes med ca. 80 Aars Mellemrum. Man tillader sig derfor at anbefale, at der træffes en Ordning, hvorved Staten paatager sig at tilvejebringe de herefter fornødne Beløb til Spires Vedligeholdelse og Restaurering.

Skulde imidlertid Ministeriet finde det rimeligere, at disse Udgifter helt eller delvis overtages af Københavns Kommune, tillader man sig at henstille, at der fra Ministeriets Side foretages de i saa Henseende fornødne Skridt overfor Kommunen.

Kr. Erslev.

H. Munch-Petersen.

3.

CARL JACOBSEN

Ny Carlsberg.

Københavns Universitet.
Consistorium.

I Henhold til den mig d. 7. ds. overbragte Meddelelse angaaende Consistoriums Stilling til en Gjenoprejsning af Frue Spiir har jeg herved den Ære, at skjænke et nyt Spiir til Kirken efter den fremviste Tegning af Hr. Professor Amberg.

Min Tanke hermed er ikke blot: at give Danmarks Hovedkirke det højeste og i sin Stiil vel det skjønneste Spiir i Norden -- *at plante Korset højest over vore Hoveder;*

men den er tillige:

at give vor Hovedstads historiske Midtpunct et architectonisk Mindesmærke, som fjernt og nær vil drage vore Øjne til sig og adle vor By for vort Syn. Vi see jo, hvorledes de skjønnede Taarne og Kupler højne hver den Bydel, hvori de findes.

Men endelig og ikke mindre ønsker jeg: at gjenrejse Spiiret for at udslette det sørgelige Minde om den største Ulykke, som vel nogensinde har ramt vort Land, og som det kullede Taarn bestandigt og piinligt minder os om.

Carlsberg, den 10. November 1910.

Allerærbødigst

Carl Jacobsen.

4.

CARL JACOBSEN

Carlsberg.

Hr. Professor K. Erslev,
Universitetets Rector.

Idet jeg har den Ære at oversende hoslagte Gavebrev, undlader jeg ikke at udtale, at jeg naturligvis er ganske enig med Consistorium i: „at der er mange Enkeltheder af teknisk og økonomisk Natur, som maa ordnes igjennem nærmere Forhandling, førend Planen kan sættes i Værk“; men at jeg har ment det overflødigt at nævne denne selvfølgeligelige Forudsætning i det officielle Gavebrev.

Carlsberg, den 10. November 1910.

Med Højagtelse

Carl Jacobsen.

5.

ARKITEKT MARTIN BORCH,

Kgl. Bygningsinspektør.

Aaboulevard 38.

København N., den 1. November 1910

I meget ærede Skrivelse af 28. f. M. har det høje Konsistorium anmodet mig om at ville udtale mig om, hvorvidt jeg finder at burde tilraade Universitetet at modtage Direktør, Dr. phil. Carl Jacobsens Gave af et Spir til Vor Frue Kirke.

Man staar her overfor et overmaade vanskeligt Spørgsmaal, idet der kan anføres mange og vægtige Grunde for ikke at modtage denne Gave, der ikke harmonerer med Kirkens Stil. Hvis Tilbudet var gaaet ud paa at bekoste en Forskønnelse af Kirkens Ydre i Overensstemmelse med den af Bygmesteren anslaaede Stilretning, muligt med Videreførelse af dennes oprindelige Udkast til Taarnets Afslutning, vilde sikkert alle med Glæde have kunnet slutte sig til Sagen, og man vilde have været Giveren endnu mere taknemlig herfor end for det foreliggende storslaaede Tilbud. Men herom er der jo desværre ikke Tale. Man staar overfor et enten—eller, et Spir eller ingen Ting. Trods det at Spiret i mine Øjne ikke er dadelfrit, idet dets Slankhed forekommer mig at overskride Skønhedsgrænsen og at gøre et noget hasarderet Indtryk*), er der dog ingen Tvivl om, at det vil virke overmaade pompøst i Byens Silhuet. Dette i Forening med den Betragtning, at Disharmonien mellem det rige Spir og Kirkens nøgne Façader vil være saa skrigende, at man før eller senere maa foretage

*) Medens Spirhøjden for Nikolajs Vedkommende er $4\frac{1}{4} \times$ Taarnbredden og 1 Gang Taarnhøjden, er det tilsvarende Forhold for Frue Spir $6\frac{1}{8}$ og $1\frac{1}{2}$.

en Udsmykning af Kirkens Ydre, har bevirket, at jeg trods mange Tvivl og Betænkeligheder dog sluttelig er kommet til det Resultat, *at man kan forsvare at modtage den tilbudte Gave.*

Kommer Spiret til Udførelse, maa man være klar over, at Stilretningen i dette maa blive bestemmende for Kirkens fremtidige Façadeudsmykning, og at der mellem denne og den græske Portal vil blive en uhjælpelig Disharmoni, men Byen vinder utvivlsomt en Skønhedsværdi af Rang ved Spirbygningen, og der er Grund til at haabe, at det her vil gaa som ved Nikolaj Spir, at man sluttelig vil betragte det opnaaede som en saa stor Vinding, at det gør de bragte Ofre berettigede. Forinden der træffes Bestemmelse om Spirets Opførelse, bør Frue Taarn underkastes en nøje Undersøgelse af særlig sagkyndige for at faa afgjort, om det er tilstrækkelig stærkt til at bære Spirets kolossale Vægt, og hvilke Udbedringer det eventuelt maa underkastes for at bøde paa de Brøstfældigheder, Murværket gennem Tiderne kan rumme paa Grund af Ildsvaader og Ombygninger.

Medens jeg forudsætter, at *alle* med Spirets Opførelse forbundne Arbejder i Taarnet m. v. ere indbefattede i Gaven, er det vel tvivlsomt, om Giveren ogsaa ved Kapitalanbringelse sikrer dets fremtidige Vedligeholdelse, hvorfor der antagelig paa anden Maade maa sikres de fornødne Midler hertil.

Da Kirken, som saadan, ikke kan have nogen Interesse af at faa Spiret anbragt og heller næppe vil kunne bestride Vedligeholdelsen, vilde det formentlig være rimeligt, om Københavns Kommune, eventuelt i Forening med Staten, overtog Vedligeholdelsen af Spiret, der jo opføres for at forskønne Byen og tillige maa betragtes som et Slags Nationalmonument.

Den aarlige Vedligeholdelse — hvorunder maa henregnes Assurancepræmie, Tilsyn med Lynledning, Rengøring og det stadige Haandværkereftersyn af Spirets Forankringer og Skruebolte — vil kun kunne ansættes rent skønsomt, da det er umuligt at forudse, hvilke Udgifter indtræffende Stormskader

kan forvolde, og det vilde derfor være heldigt, om den eller de Autoriteter der overtager Vedligeholdelsen forpligtedes til at afholde Udgiften hertil efter Regning fra Kirkens Arkitekt eller det Bygningsinspektorat, hvorunder Spiret maatte blive henlagt, ligesom ogsaa Udgiften til den fuldstændige Fornyelse af Spirets Kobbertag, der kan antages at maatte fornyes med ca. 80 Aars Mellemrum.

Martin Borch.

Til Konsistorium.

6.

INSPEKTIONEN
FOR VOR FRUE KIRKE.

København, den 3. Nov. 1910.

Under 28. Oktober d. A. har det ærede Patronat for Vor Frue Kirke ønsket Kirkeinspektionens Ytringer i Anledning af, at Dr. phil. C. Jacobsen agter at „skænke Frue Kirke Spir“.

Efter at Sagen er bleven drøftet, skal jeg paa den samlede Inspektions Vegne ikke undlade at udtale, at de forskellige Forhold, vedrørende Spørgsmaalet om Spirets Opførelse m. m., ikke forekommer os at være tilstrækkelig oplyste, til at vi tør tilraade noget bestemt. En Bemærkning kunne vi imidlertid ikke tilbageholde, nemlig at Spiret, som ikke passer til Kirkens Stil, vil virke absolut trykkende paa Bygningens Façade og Portal.

Om Overvindelsen af de tekniske Vanskeligheder ved at benytte det nuværende Taarn til Underbygning samt om, hvorledes man har tænkt sig at udføre Arbejdet, uden at dette i nogen Henseende bliver til Hinder for Kirkens Benyttelse (et Punkt, hvorpaa Opmærksomheden ganske særlig maa henledes) er der ikke forelagt os nogensomhelst Meddelelse. Herom er det derfor paa det nuværende Tidspunkt umuligt at have nogen Mening.

Hvad derimod de økonomiske Vanskeligheder angaar, maa Inspektionen bestemt fastholde, at der ikke skrives til Spirets Opførelse, førend det er sikret, at denne under alle Eventualiteter fuldt ud kan tilendebringes. Og dernæst vil det være ganske nødvendigt, at der gives Kirken et Fond, af hvis Rentebeløb Udgifterne til den stadige Vedligeholdelse

saa vel som til de større Hovedreparationer i Aarenes Løb kunne afholdes. Vor Frue Kirkes Formuesomstændigheder ere langt fra gode. Ved den sidste store Istandsættelse opbrugtes ikke blot Kirkens opsparede Kapital, men der maatte optages Laan, som skal forrentes og afdrages. Naar dertil kommer, at Kirkens Indtægter ville gaa yderligere ned bl. a. paa Grund af Tiendeafløsningen, vil det let forstaas, at det ikke gaar an at lægge nye økonomiske Byrder over paa Kirken.

J. Paulli.

Vor Frue Kirkes Patronat.

7.

18. April 1911.

Hr. Departementschef Damkier.

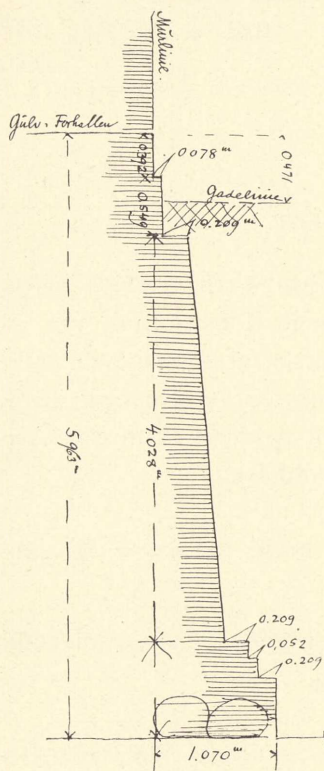
Efter Modtagelsen af Deres ærede Skrivelse af 27. Januar d. A., som meddelte, at der gennem Konsistorium var erhvervet Tilladelse til paa visse Vilkaar at foretage en mere indgaaende Undersøgelse af Vor Frues Kirketaarn, gik denne Meddelelse den 28. Januar videre til Arkitekt Professor Amberg, hvorpaa Arbejdet tog sin Begyndelse.

Undersøgelserne har væsentlig drejet sig om at faa klargjort følgende:

1. Fundamentets Dybde og Beskaffenheden af det anvendte Materiale og Grundens Udstrækning.
2. Murværkets Udførelse og det anvendte Materiales Beskaffenhed især i det indre af Murene og disses Tilstand.
3. De gamle indmurede Jernankres Tilstand og deres Indvirkning paa Murværket.

Undersøgelserne ere foretagne under Professor Ambergs Ledelse ved Murmester Børgesen og hans Folk efter Aftale med Undertegnede.

ad 1. Vanskelighederne ved at finde Steder, hvor der — uden at hindre eller hæmme Adgangen til Kirken — kunde udgraves til den temmelig betydelige Dybde, har gjort, at man har indskrænket sig til én Skakt under Trappen i den nordre Sideforhal op til Taarnets ydre nordvestre Hjørne. I en Dybde af næsten 6 Meter (19 Fod) under Forhallens Gulv

naedes Underkanten af Grunden, som er lagt af utilhugne Kampesten i ét Lag, hvilende paa god, tilsyneladende urørt, leret Grus. Grunden har 1,070 m (3 Fod 5") Fremspring fra Taarnets ydre Murlinie (se hosstaaende Tegning efter Maal, som er tagne paa Stedet). Det nævnte Fremspring stemmer med Fremspringet paa en Tegning i Rigsarkivet, fremlagt i Bygningskommissionen den 9. Juni 1734, og man tør vel gaa ud fra, at Fremspringet, ligesom paa nys nævnte gamle Tegning, er ens paa Taarnets fire Sider. Udgravningen viser, at man ved Udførelsen er gaaet 1,600 m dybere ned med Grunden, end man efter Tegningen i Rigsarkivet har paa-tænkt.

Lige over Kampestens Bundlaget begynder et omhyggeligt muret regelret Murværk af gode helbrændte Sten i Kalkmørtel, som nu er meget haard.

ad 2. Efter Aftale er der gjort følgende Udhugninger i Taarnets Mure:

	m	dybt	m	m	højt
I. Ved Stuens Gulvhøjde under Trappen i nordvestre Hjørne	1.50	—	0.35	—	0.27
II. 1.00 m over Gulvet i 3dje Etage i sydvestre Hjørne	1.50	—	0.30	—	0.25
III. Højere siddende i — i nordvestre Mur	1.90	—	0.75	—	0.80
IV. 0.90 m over Gulvet i 4de Etage i nordvestre Hjørne	1.80	—	0.35	—	0.26
V. Højt siddende i 5te Etage i nordøstre Hjørne	1.75	—	0.32	—	0.24
VI. — — diagonalt i nordøstre Hjørne.....	2.45	—	0.30	—	0.26
VII. — — i sydøstre Hjørne.....	1.30	—	0.30	—	0.26
VIII. — — i 6te Etage i vestre Side	1.30	—	0.18	—	0.18

Det viste sig i alle Udhugningerne, at Murens Indre overalt var meget omhyggeligt muret af udmærket Materiale og der fandtes intetsteds Spor af uregelmæssig Fyld mellem 2 ydre Skalmure, saaledes som det ofte træffes i ældre Bygninger. Der er indvendigt i Murene brugt Fæstnings-Skiftegang, hvori Stenene er lagt krydsvis afvekslende med almindelige Skifter. — Ydersiden af Taarnmurene er som bekendt dækket med Puds, men paa Kirkens Loft under de Dele af Taget, som støder op mod Taarnets nordre og søndre Side, kan iagttages udstrakte rene Murflader i røde Sten med den oprindelige Kalkfugning. Her faas et bestemt Indtryk af det samvittighedsfulde Arbejde og det gode Materiale, som har holdt sig gennem Aarene. Indvendigt i Taarnrummene er Murfladen undersøgt paa enkelte Steder, og det ses, at Stenene som Følge af Branden i 1807 ere noget beskadigede, dog kun et Par Tommer ind. Enkelte Revner i Toppen af indvendige Buer vil næppe faa Betydning for Taarnets Stabilitet. I Etagen under Klokkestolen er saadanne Revner iagttagne i Paaskeugen, og der har ikke vist sig nogensomhelst Tegn til Paavirkning under Klokkeringningen.

Derimod ere vi blevne opmærksomme paa, at der ved Ombygningen i Begyndelsen af forrige Aarhundrede i 5. Etage er foretaget Ændringer, som har svækket Murværket. De derværende Søjler ved de fire Porte synes at være udhuggede i det gamle Murværk og være mindre paalidelige, idet de derover værende Bueslag ere revnede, især over den østre Port. For at undgaa at skade Murværket er der ikke foretaget Udhugninger i Uhr-Rummet i 6. Etage, men vi har det Indtryk, at Murværket her er som i de nedre Etager. Vægtergangen er ej heller undersøgt, men den har øjensynligt lidt af Fugtighed og Tidens Tand. Taarnets øverste Del over Vægtergangen har næppe videre Betydning, fordi den sikkert vil blive nedrevet og ombygget, hvis Spiret skal rejses.

ad 3. Rundt om i Taarnets Indre ses fremspringende Dele af svære Jernankre, som før Branden have været for-

bundne med de gamle Bjælkelag, som have ligget i andre Højder end de nuværende.

Disse Ankre ere ikke til nogen Nytte nu. Der kunde imidlertid opstaa Frygt for, at de kunde gøre Skade ved den sprængende Magt, som rustende indmuret Jern kan udøve, og derfor er der foretaget Undersøgelser paa følgende Steder:

I Taarnets 2den Etage i nordvestre Hjørne m. fl. Steder.

- 3dje — et nyere Anker fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede.
- 3dje — et Anker i den foran nævnte Udhugning III.
- 4de — et Anker i den foran nævnte Udhugning IV.
- 5te — et Anker i de foran nævnte Udhugninger V, VI, VII.

Det viste sig, at Jernet paa de blottede Steder har holdt sig ualmindeligt godt, saaledes at Overfladen gennemgaaende var ren. Herefter mener vi at turde slutte, at der for Tiden ingen Grund er til at fjærne Ankerne, hvad utvivlsomt vilde være baade omfattende og vanskeligt.

Idet vi udtrykkelig fremhæver den ved foranstaaende Bemærkning om Portene i 5. Etage gjorde Undtagelse, *skønner vi i Henhold til det ved Undersøgelserne fremkomne, at Murværket maa betragtes som værende af en saadan Beskaffenhed, at det kan regnes for fortrinligt Murværk (dets Alder maa snarest siges at have forøget dets Styrke)*. Da vi ikke har bemærket Tegn til, at Fundamentet har svigtet paa noget Punkt, *maa vi antage, at der ikke kan være nogen Betænkelighed ved at gaa ud fra, at det fremdeles vil kunne gøre Fyldest under Forhold, som ikke kommer til at afvige fra dem, der tidligere har bestaaet.*

M. Nyrop.

H. Fussing.

8.

M. NYROP
Arkitekt M. A. A.

Kjøbenhavn, den 10. Maj 1911.

Hr. Departementschef Damkier.

I Anledning af det foreslaaede Spir paa Frue Kirke og dets Vedligeholdelse skal jeg tillade mig at meddele følgende:

Under Københavns Kommune regnes der i Almindelighed med 0,75 pCt. til Vedligeholdelse aarligt i den første halve Snes Aar — derefter med 1,10 pCt. aarligt. Ved Skoler og andre Bygninger, som er særlig udsatte for Slid af en eller anden Grund, regnes med 1,65 pCt. aarligt — stadigt af Assurance-summen. Jeg vilde ved det omtalte Spir være tilbøjelig til at foreslaa at regne med 1,25 pCt.

Endvidere vil der efter den kgl. Bygningsinspektørs Anskuelse kræves ny Kobbertækning paa Spiret hvert firsindstyvende Aar. Den Kapital, som til 4 pCt. i firsindstyve Aar giver det fornødne Beløb i Rente, vil være $\frac{1}{22}$ af Beløbet.

Den Prisstigning, som i Tidens Løb vil komme paa Materiale og Arbejds løn, kunde maaske regnes lige med Værdien af det gamle Kobber, som nedtages.

Det nuværende Kobbertag paa Taarnet forsvinder jo, hvis Spiret opføres, og man slipper her for nogen Vedligeholdelse, som altsaa kan regnes fra Vedligeholdelsesomkostningerne ved Spiret.

For faa Aar siden brødes der 2 nye Udgange i Taarnets nordre og søndre Side. Da den ny Puds paa disse Steder

passer overmaade godt til den gamle, vil der ikke være Grund til at kræve Taarnet fuldstændig ompudset i Anledning af de paatænkte Arbejder.

Det vil kun være nødvendigt at pudse nyt, nærmest under Vægtergangen — samt andre Steder, hvor Istandsættelsen af Murene maatte kræve det.

Ærbødigst

M. Nyrop.

